

УДК [930.2+902] (477.83)

ВАСИЛЬ РУДИЙ

**МИКОЛА ПЕЛЕЦИШИН – ДОСЛІДНИК
АРХЕОЛОГІЧНИХ ПАМ'ЯТОК РОЗТОЧЧЯ**

Микола Андрійович Пелецишин – професор, доктор історичних наук, упродовж тривалого часу (1986-1998 рр.) досліджував археологічні пам'ятки Розточчя. Під його керівництвом детально обстежено територію безпосередньо в зоні промислового видобутку сірки (Яворівський район). За час досліджень виявлено значну кількість поселень ранньозалізного віку та давньоруського часу. За результатами археологічних розкопок вчений написав ряд наукових статей та видав монографію "Стародавня Яворівщина". Його праця на Яворівщині була основою для написання багатьох курсових та дипломних робіт студентами історичного факультету. На базі археологічних джерел захищена кандидатська дисертація.

Ключові слова: вчений, дослідник, Яворівщина, археологічні пам'ятки, поселення, розкопки.

У час розбудови Української держави зростає зацікавлення її давнім минулим. У цьому значна роль археології. В ній за кожним відкриттям стоять вчені-археологи, їх наполеглива експедиційна та кабінетна праця. Імена О. Цинкаловського, Я. Пастернака, М. Смішка, В. Барана та інших гідно вписані в аннали вітчизняної археологічної науки. Почесне місце серед видатних дослідників давньої історії Волині та Прикарпаття належить також Миколі Андрійовичу Пелецишину, який багато зробив у становленні археологічної школи в Львівському університеті. У 1985 р., Володимиром Васильовичем Касюхничем створено Науково-дослідну лабораторію (НДЛ-81), на історичному факультеті, яка фінансувала госпдоговірні теми, у тім числі археологічні розкопки, тоді під керівництвом М. Пелецишина розпочалися охоронні дослідження на території Яворівського виробничого об'єднання "Сірка" та прилеглих до неї територій.

Слід відзначити, що Яворівський район міститься в своєрідному географічному регіоні Розточчя, яке охоплює північно-західну частину Львівщини. Це горбисте плато, яке на північному заході межує з Люблінською, на південному сході - з

Подільською височиною, на сході – Грядовим Побужжям, на заході – Надсянням. Специфічною рисою Розточчя, є те, що тут беруть початок і течуть у різних напрямках річки Верещиця (ліва притока Дністра), Шкло (права притока Сяну), Рата та інші у притоки Західного Бугу¹.

Умови для життя людей у первісні часи порівняно з Верхнім Подністров'ям, Західним Побужжям та Люблінською височиною тут були менш сприятливі, що знайшло відображення в етнокультурній історії краю.

Археологічні пам'ятки Розточчя унаслідок його значної залісненості та інших природних умов до 80-х років ХХ ст. були мало вивчені порівняно з суміжними територіями. Цьому сприяла і та обставина, що значна частина його території понад півстоліття (з 1940 р.) вилучена з господарського ужитку під військовий полігон і була недоступна для ведення археологічних досліджень.

З 1986 по 1998 р. археологічною експедицією Львівського університету проводились рятівні розкопки в зоні добування сірки в південній і західній частинах Розточчя, між містами Новояворівськ-Яворів-Немирів, внаслідок чого виявлено та досліджено понад 50 поселень різного часу та городище “Ворота” Х-ХІІІ ст.²

Весною 1986 р. науковим керівником поставлені такі завдання на літній польовий сезон.

По-перше, перевірити стан збереження археологічних пам'яток, відкритих і частково досліджених у минулі десятиріччя. Значна їх частина розташована на південній периферії виробничих площ Яворівського виробничого об'єднання “Сірка”.

Друге завдання полягало в наступному: максимально детально обстежити територію безпосередньо в зоні видобутку сірки, відкрити і обстежити всі археологічні пам'ятки. Тому археологічні розвідки і розкопки велись як на території Язівського, так і на території Немирівського рудників. Спершу досліджувались пам'ятки в районі Новояворівська-Шкла-Яворова. Влітку 1986 р. біля смт Шкло у південно-східній частині населеного пункту в ур. Підверх і Косогори виявлено залишки двох різночасових поселень, одне з яких датується серединою I тис. до н. е., друге відноситься до давньоруського часу ХІІ-ХІІІ ст. На північній і західній околицях відкриті два нових поселення. Одне розміщене в 1 км на північний схід від санаторію Шкло, на лівому березі невеликої р. Ріка в ур. Задня Гора. На підставі виявленого матеріалу (уламків посуду, крем'яних виробів) поселення датовано VI-V ст. до н. е. Друге поселення розміщене в 1,5 км західніше смт. Шкло в ур. Кружки (в цей час забудоване дачним масивом). Воно існувало в першій половині та середині I тис. до н. е.

Досліджена також територія вздовж шосе Шкло-Яворів. В місці перетину шосе із залізницею в 1,5 км на північний захід від технологічного

заводу “Сірка” виявлені окремі крем’яні пластини, трапецієподібні скребки, характерні для мезолітичного часу (10-6 тис. рр. тому).

Відкриті два поселення між селом Старий Яр і присілком Батоги. Одне з них містилось на західному схилі підвищення, яке підноситься над болотистою рівниною. Знайдені дрібні фрагменти ліпних посудин, які датують поселення серединою I тис. до н. е.

Приблизно до того ж часу належить друге поселення, розташоване на пологому схилі біля шосейної дороги на південно-західній околиці присілка Батоги. На поверхні зібрані фрагменти ліпної кераміки. Вчений стверджував, що ці два поселення належать спорідненим групам населення всередині племені.

Улітку 1986 р., обстежено також територію в околицях сіл Молошковичі, Терновиця, Черчик, Чолгині, Чернилява. Біля с. Молошковичі (присілок Стені) відкрито давньоруське селище X-XIII ст. Виявлені дрібні фрагменти гончарної кераміки.

Поблизу с. Терновиця біля шосе Львів-Яворів в ур. Острівець обстежено вже відоме поселення ранньозалізного часу³. Зібрано фрагменти ліпної кераміки, яка датує поселення серединою I тис. до н. е. Відкрито поселення в ур. Гатки на північно-західній околиці села. Зібрано фрагменти посуду кінця II тис. до н. е. Посуд характерний для комарівсько-тщинецької культури. Наступне поселення виявлено в ур. Бімбова Гора на східній околиці села. Тут знайдено крем’яні пластини-заготовки та фрагменти посуду рубежу II-I тис. до н. е.

У околицях с. Чолгині встановлено наявність двох поселень середини I тис. до н. е. Одне знаходиться в ур. Лози, друге - в ур. Потічок. На поверхні та в шурфах виявлено фрагменти ліпних посудин.

На північній околиці с. Черчик відкрито поселення другої половини I тис. до н. е. На ньому виявлено зруйновану сучасним кар’єром півземлянку з вогнищем, фрагменти ліпних посудин.

Біля с. Чернилява відкрито поселення II тис. до н. е. Воно розміщене в 2 км західніше села на пологому схилі. Розміри поселення становлять 50 x 50 м. На поверхні знайдено фрагменти посуду і крем’яні знаряддя: скребки, ножі, наконечник стріли, частин сокири.

Обстежено територію між селами Прилбичі та Віжомля. Західніше с. Прилбичі, біля ур. Великі Пасіки відкрито селище XI-XII ст. Слов’янське селище XI-XIV ст. відкрито біля водовідстійника ВО “Сірка” в долині р. Віжомля, ур. Бочулі. Розміри селища становлять 200 x 200 м. Крім того, тут виявлені фрагменти ліпного посуду, що доводять існування поселення середини I тис. до н. е.

Упродовж липня-серпня 1986 р. на території біля с. Немирів відкрито десять поселень. Три знаходяться в околицях с. Щеплоти. Вони переважно зруйновані кар’єрами та під’їздними дорогами до виробничих комплексів ВО “Сірка”. М. Пелешишин продатував їх серединою I тис. до

н. е.⁴ Ще одне поселення того ж часу відкрито між селами Вербляни і Завадів, на високому лівому березі р. Завадівка.

Біля с. Грушів функціонувало два поселення. Одне знаходиться на північно-східній околиці села біля рудника сірки. Поселення існувало в XI-IX ст. до н. е. і за етнічним характером належало населенню комарівсько-тщинецької культури. Інше селище IX-X ст. н. е. міститься у центрі села, на лівому березі р. Завадівка. Тут досліджено лише три напівземлянки, що знаходилися на віддалі 3-4 м одна від одної. Наявність тільки 3-х жител, за словами вченого, свідчить про хутірську систему заселення, яка збереглась до наших днів на території навколо Немирова.

У околицях с. Салаші вивчені поселення біля присілків Мідики, Угрини, Васюки. Аналогічне грушівському давньоруське селище обстежене біля присілка Васюки. Тут відкрито дві напівземлянки з глиняними печами і фрагментами гончарного посуду IX-X ст. н. е.

Крем'яні знаряддя праці III-II тис. до н. е. (сокири, ножі, скребки), а також кам'яні бойові молоти знайдені біля присілків Мідики та Угрини.

Загалом результати досліджень доводять заселення території Яворівського району з періоду мезоліту до наших днів. Матеріали з поселень становлять певну цінність в плані вивчення етнічних подій, пов'язаних з переміщенням груп населення на пограниччі Центральної і Східної Європи.

У 1987 р. передбачалось проведення польових досліджень в околицях сіл Залужжя, Прилбичі, Віжомля. Крім того, були проведені розвідки на наявність археологічних пам'яток для вивчення у наступні роки. Розкопками біля присілка Мурини, який розміщений на правому березі р. Шкло, в 1 км південніше с. Залужжя досліджено зруйноване поселення ранньозалізного часу, віднесене М. Пелешишином до лежницького типу пам'яток, поширеного у межиріччі Західного Бугу і Стиру⁵.

Дослідження велись на двошаровій пам'ятці між селами Прилбичі і Черчик в ур. Коблів. Розкопками виявлено фрагменти кераміки VIII-VII ст. до н. е. та давньоруське селище X-XII ст. н. е. На селищі детально досліджено дві напівземлянки, в заповненні яких містився залізний шлак, глиняна обмазка, фрагменти гончарного посуду, уламок сокири, бронзова пряжка та ін. У центральній частині селища розкопано залізоплавильний горн, а на західній околиці функціонувала інша залізоплавильна споруда площею до 10 м². Тут знаходився шар шлаків товщиною до 0,3 м.

У долині р. Віжомля між селами Черчик та Віжомля досліджено два поселення. Перше представлено одним житлом черепино-лагодівської групи пам'яток раннього заліза. В житлі були ліпні горщики, миски, пряслиця, глиняна фігурка тварини. Інше селище давньоруського часу відкрито в 400 м західніше від попереднього в

ур. Корчунок. У двох житлах знаходились фрагментами гончарного посуду та шматками залізного шлаку.

Отже, нові поселення значною мірою доповнили археологічну карту пам'яток Яворівщини.

У 1988 р. продовжено дослідження селища X-XI ст. в ур. Корчунок. Обстежено 5 ям від жител на віддалі 2-4 м одна від одної. Головною була півземлянка розмірами 5 x 4 м і глибиною 1,4 м з нерівним дном. У ній функціонувала залізоплавильна майстерня. Шматки шлаку півсферичної форми мали вагу до 2 кг. Крім того, виявлені уламки посуду, глиняну обмазку, залізні ножі, зубила і т. п.

У долині р. Віжомля в ур. Площа біля дороги Яворів-Віжомля відкрито селище висоцької культури. Тут розкопано три житла. В культурному шарі півземлянок містились фрагменти ліпного посуду, ліпна обмазка, вуглики.

В околицях смт Шкло (ур. Нива) вивчено поселення VI ст. до н. е. Матеріали доводять близькість населення з цього селища до описаних вище племен висоцької культури біля сіл Щеплоти, Віжомля, Терновиця, Мурини.

Цікаве селище VIII-IX ст. н. е. досліджено в ур. Цапів луг на північно-західній околиці с. Черчик. На ньому вивчено чотири житла, що знаходилися на відстані 10-15 м одне від одного. У напівземлянках не тільки мешкали, але і проводили плавку заліза. В культурному шарі крім шлаку, криці знайдено горщики, глиняну сковорідку, залізні ножі та ін.

Між селами Рогізно та Оселя в ур. Ксьондзове Поле відкрито селище XI-XII ст. Культурний шар насичений шматками залізного шлаку, глиняної обмазки, фрагментами гончарних горщиків. Останні виготовлені з чистої глини. Посуд тонкостінний, має високі вінця з косо зрізаним краєм із заокругленим бортиком біля основи.

Розвідкові роботи проведені біля сіл Вербляни, Рульове, Цитуля, Чолгині та м. Новояворівськ. На східній околиці с. Вербляни виявлено крем'яну клиноподібну сокиру із зашліфованою поверхнею. М. Пелецишин відніс цей артефакт до III тис. до н. е.

На північній околиці с. Цитуля в ур. За Потокком знайдено фрагменти ліпної кераміки, що характерні для ранньозалізного часу. На південно-східній околиці с. Рульове в ур. Пилипчиха відкрито поселення ранньозалізного часу VI-V ст. до н. е. Біля с. Чолгині на західній околиці в ур. Потічок функціонувало давньоруське селище металургів IX-X ст. н. е.

В західній околиці м. Новояворівськ (присілок Стадники) знаходилось поселення ранньозалізного часу VIII-VII ст. до н. е.

Отже, в 1988 р. отримані цінні археологічні матеріали про життя сільського населення в різні археології епохи та про розвиток

залізодобувного промислу. Наявність залізоплавильних майстерень в I тис. н. е. доводить існування ремісничих центрів в окремих місцевостях Яворівщини.

У 1989 р. здобуті нові дані про життя стародавнього населення в регіоні. Продовжено дослідження поселення ранньозалізного часу в ур. Площа біля с. Віжомля. Тут, крім вказаного вище матеріалу, знайдено бронзову фібулу, яка, за словами наукового керівника, могла потрапити сюди під час переселення груп людей у III-IV ст. н. е.

Обстежено двохшарове поселення в ур. Михайлів Кут, яке міститься 600 м західніше від ур. Корчунок (долина р. Віжомля). Перше поселення відноситься до ранньозалізного часу VI-V ст. до н. е. Досліджено три напівземлянки, в культурному шарі яких містився ліпний посуд, глиняна обмазка, вуглики. Посуд виготовлено з глини із домішкою шамоту і піску. Внутрішні стінки горщиків виглажені, а зовнішні мають нерівну поверхню. Знайдено пряслиця і фрагменти ліпних посудин з отворами в дні. Вони могли слугувати ситом. Крім того, виявлено крем'яний серп довжиною 10,5 см. Таким чином, глиняні та крем'яні вироби доводять складність домашнього побуту, певні естетичні смаки населення середини I тис. до н. е.

На другому поселенні X-XI ст. н. е. розкопано одну півземлянку площею понад 26 м². Вхід до неї вів зі східного боку. Житло складалося з двох кімнат, в першій з яких була кухня. Посуд виготовлений на примітивному гончарному крузі, орнаментований хвилястими і прямими лініями. Збереглися також два ліпні горщики. Крім посуду виявлені грудки залізного шлаку, вуглики.

Продовжувалось вивчення території в ур. Цапів Луг на північно-західній околиці с. Черчик. Тут знаходилось черняхівське селище, яке представлено прямокутним житлом площею до 18 м². Серед інвентаря представлені глиняний ліпний та гончарний посуд, пряслице, кам'яні жорна, залізні ножі, шматки шлаку та криця. Останні знахідки свідчать про початки залізоплавильної справи в III-IV ст. н. е.

Матеріали розкопок 1989 р. дозволяють скласти загальне уявлення про планування поселень, житлобудівництво та основні риси культури населення середини I тис. до н. е. та I тис. н. е.

У 1990 р. досліджено поселення першої половини I тис. н. е. в околицях смт. Шкло в ур. Городня Бригада. Тут виявлено два скупчення випалених глиняних черенів. Глибина залягання культурного шару становила 0,4 до 0,5 м від сучасної поверхні. У ньому траплялися фрагменти ліпного і гончарного посуду, пряслице, залізний стержень.

Ще одне синхронне селище черняхівців виявлене в околицях с. Терновиця біля присілка Ліс (ур. Грабина). Обстежено одну напівземлянку площею понад 30 м². В культурному шарі житла знайдено уламки ліпного та гончарного посуду, залізну шпору з конічним шипом,

наконечник стріли, кам'яний розтирач, точильний брусок, шматки шлаку.

На західній околиці с. Чолгині продовжено вивчення давньоруського селища. Розкопки проведено на двох дворищах, які розміщені на відстані 20 м одне від одного. В одному з жител дворища виявлено 20 горщиків та шматки шлаку загальною вагою до 50 кг. На окремих днищах горщиків збереглися відбитки грубої тканини. Посуд виготовлений на гончарному крузі й орнаментований прямими та хвилястими лініями. На другому дворищі також досліджено житло площею до 20 м². У ньому був зруйнований черинь, фрагменти гончарного посуду. На околиці селища функціонувала заліоплавильна майстерня. М. Пелецишин датував селище IX-X ст. н. е.

На західній околиці с. Рульове виявлено фрагменти посуду тюльпановидної форми, які відносяться до ранньозалізного часу.

В цьому ж році у кар'єрі Виробничого об'єднання "Сірка" робітники знайшли бивень мамонта вагою до 70 кг, довжиною до 2 м (зберігається в археологічному музеї Львівського університету). Знахідка доводить, що 40-15 тис. років тому Розточчя входило в європейську прильодовикову зону з холоднолюбною рослинністю і фауною. В цей час у регіоні проживали первісні мисливці верхнього палеоліту.

У 1991 р. почалися широкомасштабні дослідження на літописному городищі в ур. Ворота біля м. Немирова. З цього часу проводиться паралельне вивчення як різночасових поселень Яворівського району, так і городища та селища в ур. Ворота.

Спершу обстежено північну частину відкритого городища та одне житло селища. Матеріал (фрагменти посуду) засвідчив, що жителі мешкали тут з X ст. н. е. Житло площею до 10 м² з примітивною піччю-кам'яною розміщене на протилежному від городища березі потоку Воротний. У житлі виявлено фрагменти п'яти горщиків. М. Пелецишин визначив, що це городище - літописні "Ворота", прохід між Перемишльською та Белзькою землями. Дослідник відніс цей укріплений пункт до Перемишльської землі.⁶

Продовжено обстеження черняхівського селища в південній околиці смт Шкло (ур. Городня Бригада). Крім того, розкопано черняхівське селище у східній околиці Шкла (ур. Косогори). Вивчено деструкції чотирьох напівземлянок, розміщених на віддалі 15-20 м одна від одної. У житлах містився ліпний та гончарний посуд, пряслиця. У одному житлі знайдено залізну фібулу, яка належить до III-IV ст. н. е.

Матеріали досліджень попередніх років розкриті в звітах, статтях, археологічних збірниках⁷ та газетних публікаціях.

Улітку 1992 р. продовжувалось вивчення літописного городища "Ворота" та ранньосередньовічного селища IX-XI ст. в ур. Михайлів Кут між селами Черчик та Віжомля. Повторно обстежуючи ур. Михайлів Кут, зафіксовано кілька десятків плям від жител на відстані 5-10 м одна від

одної. Селище займало площу до двох гектарів. На ньому розкрито два житла, в яких містився посуд, аналогічний виявленому у селищі в ур. Корчунок. У культурному шарі траплялися залізний шлак та глиняна обмазка від зруйнованих печей та горнів. У одному з жител знайдено залізне зубило.

Обстежено також долину р. Віжомя між селами Черчик та Рогізно. Тут, біля присілка Порудно в ур. Криски в IX-X ст. функціонувало селище. В одній напівземлянці виявлено посуд, шматки шлаку, грудки обпаленої глини від горна.

Низку поселень ранньозалізного часу досліджено в околицях сіл Калинівка, Роснівка (ур. В Липах), Наконечне Друге (ур. Підстав). На останньому вивчено ями від чотирьох жител, розміром у середньому 2,5 x 2 м і глибиною до 1 м. Селище було довгочасове, про що свідчить велика кількість глиняного посуду. Останній прикрашений наліпним валиком на плічках з пальцевими заглибинами, наскрізними проколами під вінцями. У вжитку були миски, невеликі черпаки, мініатюрний ритуальний посуд, друшляки, пряслиця, відщепи кременю. Знайдено невелику глиняну фігурку великої рогатої худоби. М. Пелецишин пов'язує останню знахідку з відображенням у висоцьких племен певних релігійних вірувань, зв'язаних з мотивами родючості.

Аналогічні поселення з Роснівки та Калинівки подані пошкодженим ліпним посудом та уламками глиняних пряслиць.

У цьому ж році вчений в ряді наукових статей підсумував дослідження археологічних експедицій попередніх років на Розточчі⁸. В них подав дані про процеси заселення, культуру, побут, ремесла на вказаній території з найдавніших часів до середньовіччя. Висвітлюються зв'язки місцевого населення з суміжними територіями. Зібраний матеріал, за словами наукового керівника, дозволяє твердити, що ця територія була заселена різними племенами в різні часи і відігравала певну роль в етнічних процесах загальноєвропейського масштабу.

У 1993 р. частково досліджено багаточислово пам'ятку біля присілка Стені (околиці Новояворівська). Тут виявлено крем'яні відщепи та проколки, які М. Пелецишин датував IV тис. до н. е. Знайдено також окремі фрагменти кераміки II-V ст. н. е. На цій площі встановлено існування ранньослов'янського селища з кінця VII ст. н. е. М. Пелецишин відніс цей населений пункт до культури типу Луки-Райковецької. На селищі досліджено ями від трьох жител, а також місця, де проводились залізоплавильні роботи. В культурному шарі жител виявлено фрагменти ліпного та гончарного посуду, залізні ножі, шлак, крицю.

Крім того, продовжувались дослідження давньоруського селища від

ур. Михайлів Кут до ур. Корчунок (с. Черчик), де на зораній поверхні проглядалися декілька десятків плям від давніх споруд. Розкопано дві напівземлянки, матеріал яких доводить довготривалий період існування цього великого селища X-XI ст. н. е. на правому березі р. Віжомля. Знайдено значну кількість шматків шлаку півсферичної форми. Вага окремих з них становила 1,5-2 кг.

Таким чином, треба зазначити, що на Яворівщині в III-XI ст. н. е. знаходилися сільські центри виплавки заліза. Це ремесло почало розвиватися на Розточчі з початку нашої ери. Великі поклади болотяної залізної руди містяться в долині р. Віжомля.

У цей час виходять статті про “Розкопки літописного урочища “Ворота” на Яворівщині”⁹ та “Про залізодобувне ремесло на давньоруських селищах Розточчя”. Остання стаття стала основою для виступу на Міжнародній конференції в Галичі у серпні 1993 р.¹⁰

У 1994 р. продовжено розкопки в ур. Підстав біля с. Наконечне Друге та розпочато вивчення ур. Нивки (Наконечне Перше). Останній пункт, за визначенням М. Пелешишина, це рідкісна пам’ятка природи та історії Яворівщини, де міститься скупчення крем’яних конкрецій різних форм і розмірів. Учений визначив, що це виняткове скупчення принесене з півночі льодовиком, який танучи, залишав наноси порід¹¹. Скупчення кременю виявлене на площі 200 x 200 м. Окремі оброблені уламки цього кременю знайдено на висоцькому поселенні в ур. Підстав (Наконечне Друге). Продовжувались дослідження також поблизу присілка Стені.

У статті “Археологічні дослідження на Розточчі” археолог проаналізував матеріали досліджень в околицях сіл Страдч, Домажир, Наконечне Перше.¹²

У вересні 1994 р. М. Пелешишин виступив на Міжнародній конференції в м. Львові з доповіддю “Городище в літописному урочищі “Ворота” на Яворівщині”¹³. В ній він підкреслив ідентичність археологічної пам’ятки-городища біля м. Немирова Яворівського району з літописною згадкою “Ворота” під 1266 р. в Галицько-Волинському літописі¹⁴. Дослідник наголошував, що літописне городище “Ворота” було військовим сторожовим пунктом з часів формування Галицько-Волинського князівства. За висновками вченого, його схід з політичної арени зумовлений занепадом вищезгаданого князівства. У 1266 р. руські дружини тут зазнали поразку від поляків¹⁵.

У 1995 р. продовжено дослідження давньоруського селища біля присілка Стені та літописного городища “Ворота”. Матеріали досліджень подані у “Археологічних дослідженнях на Львівщині у 1995 р.”¹⁶ та в археологічному віснику “Археологічні дослідження Львівського університету у 1995 р.”¹⁷ Цей збірник, започаткований М. Пелешишином у 1996 р., відкрив серію випусків про щорічні дослідження археологічних експедицій ЛНУ, а також статті та

повідомлення про археологічні розкопки з інших регіонів України.

Вінцем археологічних досліджень на Розточчі стала праця вченого з історії та археології краю “Стародавня Яворівщина”, видана в 1996 р.¹⁸ У ній на основі археологічних розкопок автор розкрив життя населення Розточчя з кам’яного віку до XIII ст. н. е. Значне місце відведено історії та культурі населення VII-XIII ст., що проживало на правих притоках Сяну - річках Шкло і Завадівка.

У 1996 р. у східній околиці с. Молошковичі (ур. Воятина) відкрито і частково розкопано поселення висоцької культури VII-VI ст. до н. е. Загалом отримані тут матеріали дають нові відомості про культуру і побут населення висоцької культури в південній частині Розточчя¹⁹. У 1996-1998 рр. продовжували досліджувати селище біля городища “Ворота”. За ці роки вивчено 80 відсотків площі селища. Виявлено житла, залізоплавильні майстерні, господарські ями. Зроблено розріз трьох валів городища “Ворота”²⁰. Залізоплавильні майстерні функціонували в північно-східній частині селища. В півземлянках знайдено посуд X-XII ст. На окремих днищах горщиків відмічено клейма майстрів-гончарів. На одних є відтиски ромбів, на інших – знаки кола зі спицями. Знайдено також предмети побутового та військового призначення; залізні ножі, пряжки, кресала, вудила, ключі, наконечники стріл, уламки кільцевої кольчуги, сопла до залізоплавильного горна, кам’яні жорна, кістяні шила, глиняні пряслиця та ін.

Дослідження валів городища дали такі результати: два внутрішні мають кам’яну крєпиду, викладену насухо, а зовнішній вал чисто земляний. У внутрішньому, найвищому валі під час перерізу виявлено перепалені шари ґрунту та каменю. Це доводить, що городище зміцнювалось поступово, впродовж певного часу. В місцях перерізу валів у верхніх шарах знайдено фрагменти гончарної тонкостінної кераміки, виготовленої на досконалому гончарному крузі. Це, в основному, уламки горщиків з сильно розхиленими, майже горизонтальними вінцями та виступаючим краєм. Ця кераміка відноситься до XII-XIII ст. Вірогідно, що селище і городище існувало в X-XIII ст.

Таким чином в 1986-1998 рр., відкрито нові поселення та інші пам’ятки, починаючи від кам’яного віку до середньовіччя. Доведено, що територія району була широко обжита в минулому різними племенами. Дослідження показали, що культура місцевого населення у давнину мала ті ж особливості, що й в інших регіонах нашої держави. Матеріали використовувалися для написання курсових, дипломних робіт, статей, монографії, дисертації, стали темою для виступів на регіональних та міжнародних конференціях.

На підставі досліджень експедиції під керівництвом М. Пелешишина на території Західних областей України сформувалось покоління нових спеціалістів у галузі давньої та середньовічної історії України.

VASYL' RUDYJ

**MYKOLA PELESHCHYSHYN - THE RESEARCHER OF
ARCHAEOLOGICAL SITES OF ROZTOCHYA**

Mykola Andriyovych Peleshchyshyn - professor, doctor of historical sciences – during long time (1986-1998) investigated archaeological sites of Roztochya. He led the detailed surveys of the territory directly in a zone of extraction of sulfur (Javoriv district). During the excavations, the significant amount of settlements of Iron Age and Old Rus were discovered. M. A. Peleshchyshyn is the author of a number of scientific articles and the monograph on "Ancient Javorovshchyna".

Key words: the scientist, the researcher, archaeological sites, settlement, excavation, Javoriv district.

¹ Ковалевська Т. Л. Львівська область. К., 1961. С. 13; Геренчук К. І., Койнов М. М., Цись П. М. Природно-географічний поділ Львівського та Подільського економічних районів. Львів, 1964. С. 68-76; Геренчук К. І. Природа Львівської області. Львів, 1972. С. 30.

² Проміжні звіти про виконання госпдоговірних тем “Вивчення археологічних пам’яток Львівщини в зонах Яворівського, Немирівського родовищ сірки і територій прилеглих до Виробничого об’єднання “Сірка” Яворівського району” (зберігаються в науково-дослідній лабораторії - 81 Львівського національного університету).

³ Археологічні пам’ятки Прикарпаття і Волині доби бронзи та раннього заліза. К., 1982. С. 151.

⁴ Проміжний звіт... за 1986 р.

⁵ Проміжний звіт... за 1987 р.

⁶ Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина. Нариси з історії та археології. Львів, 1996. С. 112.

⁷ Пелецишин М., Касюхнич В., Рудий В. Відгомін сивої давнини // Зоря. 24 жовтня 1989. С. 3; Пелецишин М. А., Касюхнич В. В., Рудий В. А. Археологічні розкопки на Розточчі // Нові матеріали з археології Прикарпаття і Волині. Львів, 1991. С. 72-74.

⁸ Пелецишин М. А., Касюхнич В. В. Ранньослов’янські та давньоруські селища на Розточчі // Вісник Львівського університету. Львів, 1992. Вип. 27. З історії стародавності і середньовіччя. С. 5-23; Пелецишин М. А., Рудий В. А. Нові матеріали до історії населення Розточчя первісної епохи // Там само. С. 23-37.

⁹ Пелецишин М., Касюхнич В., Рудий В. Розкопки літописного урочища “Ворота” на Яворівщині // *Studia archaeologica*. Львів, 1993. С. 72-73.

¹⁰ Пелецишин М., Рудий В. Про залізодобувне ремесло на давньоруських селищах Розточчя // Галицько-Волинська держава: передумови виникнення, історія, культура, традиції. Львів, 1993. С. 57-58.

¹¹ Пелецишин М. А. Археологічні дослідження на Розточчі // Археологічні дослідження на Львівщині в 1994 році. Львів, 1994. С. 6.

¹² Там само. С. 5-6.

¹³ Пелецишин М., Рудий В. Городище в літописному урочищі “Ворота” на

Яворівщині // Еволюція розвитку слов'янських градів VIII-XIV ст. у передгір'ї Карпат і Татр. Львів, 1994. С. 28-30.

¹⁴ Літопис Руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновця. К., 1989. С. 427.

¹⁵ Там само. С. 427.

¹⁶ Берест Р., Касюхнич В., Пелецишин М., Рудий В. Дослідження в Розточчі // Археологічні дослідження на Львівщині у 1995 році. Львів, 1996. С. 8-13.

¹⁷ Рудий В. Дослідження селища VIII-IX ст. біля присілка Стені // АДЛУ у 1995 році. Львів, 1996. С. 11-13.

¹⁸ Пелецишин М. А. Стародавня Яворівщина. Нариси з історії та археології. Львів, 1996.

¹⁹ Рудий В. Дослідження в Молошковичах // Львівський археологічний вісник. Львів, 1999. Вип. 1. С. 187-190.

²⁰ Рудий В. Нові матеріали з історії літописного урочища "Ворота" // Галицько-Волинська держава: матеріали і дослідження. Львів, 1999. С. 43-44.

Стаття надійшла до редколегії 1.09.2005

Прийнята до друку 12.09.2005